

DANTON YALTIRBOSHI -BROMUS DANTHONIAE

Safarova Zakiya Teshayevna¹

Biologiya kafedrası o'qituvchisi. O'zbekiston

Asadova Nilufar Yorqinovna²

Biologiya ta'lim yo'nalish 4- bosqich talabasi. O'zbekiston

¹⁻²Buxoro davlat universiteti

asadovanilu2@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7028171>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2022

Accepted: 22nd August 2022

Online: 27th August 2022

KEY WORDS

Danton yaltirboshi, begona o't, yovvoyi o'simlik, bir yillik, don o'simlik, klechatka, oqsil, suv, faza, biomassa, mahsuldorlik.

ABSTRACT

maqolada Danton yaltirboshi o'simligining morfologiyasi, fiziologiyasi va tarqalishi haqida ma'lumotlar keltirilgan. O'simlik urug'ining kimyoviy tarkibi, o'simlikning xo'jalik ahamiati va uni madaniylashtirish haqida ma'lumotlar mavjud.

Keyingi yillarda sifatli oziq-ovqatga, chorva mollari uchun sifanli va arzon yem-xashak yetishtirishga bo'lgan talab muttasil ortib bormoqda, bu esa olimlar zimmasiga ulkan vazifa va mas'uliyat yuklaydi. Sayyoramizda o'rganilmagan ko'plab o'simlik va hayvonot dunyosi, shuningdek, o'zlashtirilmagan millionlab gektar yerlar mavjud. Bu ekinsiz hududlarda iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan ko'pgina o'simliklar o'sadi. Ba'zi o'simliklar chorva uchun ozuqa muammosini hal qila oladi, ba'zilar dorivor, ba'zilar tuproqning fizik-kimyoviy xususiyatlarini yaxshilaydi. Olimlar oldida yovvoyi holda o'sadigan oziqbop o'simliklarni o'rganish va ularni madaniylashtirish vazifasi turibdi. Shunday yovvoyi em-xashak o'simliklaridan biri Danton yaltirboshi - *Bromus danthoniae*.

Buxoro davlat universiteti qoshidagi Agronomiya va biotexnologiya fakultetlarimizda ushbu o'simlikni yetishtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari

olib borilmoqda. Hozirgi vaqtda tabiatda ilmiy-tadqiqot ishlari, kuzatishlar amalga oshirilmoqda, shu bilan bir qatorda o'simlikning gullash fazasi, o'sish fazasi, boshqoq hosil bo'lishi, biomassa, tuproq unumdorligi o'rganilmoqda.

Bromus danthoniae, - kuzgi bir yillik begona o't, boshqodoshlar oilasiga mansub. O'rta Osiyo, Rossiyaning Yevropa qismi, Kavkaz va G'arbiy Sibirda tarqalgan. Turkiya, Kipr, Kavkaz mintaqasi, Yaqin Sharq, Markaziy Osiyo, Afg'oniston, Pokiston, G'arbiy Himoloy va Tibetda o'sadi. U kamdan-kam hollarda boshqa joylarda o'sadi, lekin barqaror populyatsiyalarda emas. U turli xil yashash joylarida o'sadi va bu yashash joylarining turli xil sharoitlari tufayli morfologik o'zgarishlarni namoyish etadi. Poyasi tukli, balandligi 15-40 sm, qalami barglari tukli. Boshog'i katta (23 sm), 5-10 gulli, olov rang, quyoshda yoblanib turadi (shuning uchun nomi yaltirbosh), mevasi uch qirrali,

mayda don. Urug'i 5 sm chuqurlikdan yaxshi o'sadi (12 sm dan chuqurroq bo'lganda unib chiqmaydi). O'simlik faqat urug'laridan o'sadi. Bitta o'simlik 2

mingtagacha urug' beradi. Urug'lar kuz va qishda unib chiqadi va erta bahorda maysalarining o'sishi va rivojlanishi davom etadi.

1-rasm. Danton yaltirboshining boshqoli novdasi. O'zbekiston, Farg'ona viloyati, Kampirko'k tog'lari, dara yonbag'irlari. 19.05.2021.

2-rasm. Sirdaryo Karatau, Ulkanburultog' d.s. $\approx$ 900 m balandlikda tepaliklar orasidagi sayo dasht. 31 may 2018 y. Vladimir Kolbintsev 2018; Vladislav Grigorenko tomonidan aniqlangan takson.

O'zbekistonda cho'l va past tog'li quruq dashtlarning bo'z va yengil kashtan tuproqlarida, tog' tekisligining qumli soz tuproqlarida, shuvoq-efemer va o'tloqli fitotsenozlarda, shuningdek, boshqa bir yillik yaltirboshlar bilan birga o'sadi. Bu o'simlikning novdalari erta bahorda una boshlanadi. Mart oyining oxiri - aprel oyining boshlarida o'sishi jadallashadi va iyungacha meva beradi. Aprel va may oyining o'rtalarida bahorgi yomg'ir paytida vegetativ organlar – ildiz bo'g'zida barglarning to'dasi rivojlanadi. Bu davrda uni qoramollar, otlar, qo'ylar iste'mol qiladilar, ammo o'simlik tuyalar tomonidan kam iste'mol qilinadi, tuya uni faqat boshqa o'simliklar bilan qo'shib yeydi. May oyining ikkinchi yarmida poyalaribo'yiga ancha

cho'ziladi, iyun oyining birinchi yarmida dag'allashib, somon-sariq rangga aylanadi. Bunday novdalarni qoramol yemaydi, chunki boshqaning o'simtalari qattiqlashadi, tikanli va qo'pol bo'lib qoladi, lekin hali ham qo'y va otlar tomonidan qoniqarli tarzda iste'mol qilinadi. Iyun oyida donlari yetilib yerga to'kiladi va chorva uchun oziq ahamiyati yo'qoladi.

To'liq yetilib rivojlangan o'simlikning ozuqaviy ahamiyati juda kam, shuning uchun o'simlikni gullash davridan doshoq hosil qilish davriga qadar o'rib olish maquldir.

Urug'ining kimyoviy tarkibi o'rganilganda oziq moddalarga boy emasligi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval

BROMUS DANTHONIAE-o'simligining kimyoviy tarkibi.

vaqt	faza	suv	Umumiy quruq massa % da				
			zola	oqsil	Turli oqsillar	Yog'lar	kletchatka
iyul	gullash	5,9	11,2	8,0	7,4	2,1-2,3	32,7

Jadvaldagi ma'lumotlardan kelib chiqib osimlikni o'rib olishning ebg qulay davri, bu gullash va boshoq hosil qilish davrlaridir. O'simlik yaylovlar odatda gektariga 5-6 tsentner quruq modda beradi, ko'p bo'lgan ekinzorlarda esa pichan o'rishda gektaridan 10 sentnergacha yumshoq, yaxshi pichan olinadi.

Donni yig'ish iyun oyining oxirida amalga oshirilishi kerak, uni kech kuzda ekish kerak, ko'chatlar qor ostida qishlaydi,

bahorda gullash bosqichida chorva mollari uchun yumshoq ozuqa o'simlik sifatida yig'ib olinishi mumkin.

U unumdor tuproq va sug'orishni talab qilmagani uchun, bu o'simlikni yetishtirish ma'lum miqdordagi chorva mollari uchun ozuqaga bo'lgan ehtiyojni qoplash imkonini beradi. Gullash bosqichidan oldin yosh o'simliklardan silos tayyorlash ham mumkin.

References:

1. Бугаёв, И. В. Научные и народные названия растений и грибов. Томск: ТМЛ-Пресс, 2010.

2. Коляда, А. С., Храпко, О. В., Коляда, Н. А. О чём говорят названия растений? Владивосток: БСИ ДВО РАН, 2009.
3. Мирзадинов Р.А. и др. КЛАССИФИКАЦИЯ ЭКОСИСТЕМ ТУРКЕСТАНСКОГО РАЙОНА. Научная статья. Журнал Гидрометеорология и экология. 2009 год. Стр 153.
4. Серегин А. П. (ред.) Цифровой гербарий МГУ: Электронный ресурс. – М.: МГУ, 2022.
5. Сафарова З.Т., Шамсиева Ш. БИОТЕХНОЛОГИЯ ПЛОДородия ПОЧВЫ //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 124-126.
6. Сафарова З. Т., Фармонова О. С. К. МЕДОНОСНЫЕ РАСТЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1083-1084.
7. Сафарова З. Т., Фармонов С. С. У. ОСТАТОЧНАЯ ТОКСИЧНОСТЬ ИНСЕКТИЦИДОВ И АКАРИЦИДОВ //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1085-1086.
8. Rashidova N. T. et al. Basidial Mushrooms and Prospects for their use in the Biotechnology //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES. – 2021. – Т. 2. – №. 5. – С. 183-188.
9. Тожибаев.К. Ш., Бешк.оН. Ю., Шомуродов.Х. Ф.КАДАСТР ФЛОРЫ УЗБЕКИСТАНА: НАВОИЙСКАЯ ОБЛАСТЬ.Издательство «Фан» Академии наук Республики Узбекистан Ташкент–2019.